

gación románica (p. 97). Según Viejo, una desplacación histórica basada nesi mecanismu pue dar cuenta de la diptongación hispánica en sílaba trabada, considerando que, por exemplu, «nun llatín protorro-mance CHÖRDA (con sílaba tónica trabada), el ralu fónicu qu'estrema les sílabes pasa de la transición silábica orixinaria (en CHÖR'DA > CH[ÖR]DA) a la xuntura nucleu-coda (CHÖ'RDA > CHÖ[RD]A) *llibrando* a la vocal» (p. 97). Si la nuestra llectura d'estes pallabres del profesor ye correcta, tariemos ante una cuestión rrellacionada cola de les diferentes silabaciones (p. ex. POR-TA > PO-RTA) yá plantegaes por Straka (1953: 275) o Elcock (1960: 47) pa resalvar el problema de la diptongación en sílaba trabada, pese a lo poco naturales que resulten eses nes llingües romániques (Murray 1987). Si atendemos a les propuestes de Sánchez-Miret (1998), nun paez necesario postular estes silabaciones, yá que nel allargamientu vocálicu —clave pa la diptongación— intervienen más factores que'l de la estructura silábica, como'l contestu segmental, facilitando que tamién puean producise diptongaciones en sílaba trabada y qu'esto nun seya daqué marxinal. De fechu la diptongación en sílaba trabada recuéyese n'árees romániques llaterales (asturianu, castellanu o rumanu), pero tamién nuna llingua de la Romania central como ye'l friulanu, onde amás existen modernamente fenómenos de pertinencia fonolóxica de la cantidá vocálica (Sánchez-Miret 1998: 165-166).

En definitiva, recibimos con gran satisfacción esta obra, qu'ensin dulda podrá abrir nuevos caminos pa la investigación filolóxica asturiana, y encamentamos la so llectura, aguardando que venga siguida de nuevos trabayos del autor que la complementen y amplíen.

Claudia Elena MENÉNDEZ FERNÁNDEZ
Universidá d'Uviéu

Bibliografía

- ELCOCK, William (1960): *The Romance languages*. London: Faber and Faber.
- MURRAY, Robert (1987): «Preference laws and gradient change: Selected developments in Romance», *Canadian Journal of Linguistics* 32, p. 115-132.
- ROSETTI, Alexandru (1986): *Istoria limbii române. De la origini și pînă la începutul secolului al XVII-lea*. Bucarest: Editura Științifică și Enciclopedică.
- SÁNCHEZ-MIRET, Fernando (1998): *La diptongación en las lenguas románicas*. München / Newcastle: Lincom Europa.
- STEFENELLI, Arnulf (1996): «Thesen zur Entstehung und Ausgliederung der romanischen Sprachen», in: HOLTUS, Günter / METZELTIN, Michael / SCHMITT, Christian (eds.): *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL)*, vol. 2/1. Tübingen: Niemeyer, p. 73-90.
- STRAKA, Georges (1953): «Observations sur la chronologie et les dates des quelques modifications phonétiques en roman et français pré-littéraire», *Revue des langues romanes* 71, p. 247-307.
- STRAKA, Georges (1956): «La dislocation linguistique de la Romania et la formation des langues romanes à la lumière de la chronologie relative des changements phonétiques», *Revue de linguistique romane* 20, p. 249-267.
- ZUAZO, KOLDO (2021): *Baigorri eta Ortzaize ibarretako euskara*. Bilbao: Euskal Herriko Unibertsitatea, 438 p.

La codificació i estandardització d'una llengua, si es fa tardanament com és el cas de la llengua basca, comença amb la descripció de la realitat. Sobre aquesta descripció se sostindran les decisions posteriors i la viabilitat de la llengua com a instrument de comunicació, d'aprenentatge, de cohesió social, de creació literària... Una vegada assolit el model referencial, el *batua*, en la llengua que ens ocupa,

s'han anat cuinat a foc lent dos paraestàndards que emparen les dues modalitats més allunyades del model de referència, que són el biscaí i el suletí, dialectes dels extrems occidental i oriental del domini, respectivament. A banda d'això, els idiomes dominants al Nord i al Sud del País Basc, el francès i el castellà, van deixant una empremta profunda a una banda i a l'altra de la frontera administrativa que allunya modalitats de la llengua que encara no fa dos segles eren molt més pròximes.

Una vegada superades les fases més rellevants de la codificació, caldrà posteriorment detectar-ne les imperfeccions (diguem-ne *euskararen ajeak*) i proposar-hi remeis (*euskararen sendabelarrak*).

Partint de la base que el basc dels tres territoris sota administració francesa ha estat poc estudiat, Koldo Zuazo s'ha proposat fer-ne una descripció detallada, recollint informació personalment en tres punts d'aquesta part del domini: Sara, a Lapurdi; les valls de Baigorri i Ortzaize, a la Baixa Navarra (estudis ja publicats), i Barkoxe, a Zuberoa.

Koldo Zuazo (Eibar, 1956) és un lingüista basc amb una llarga i sòlida trajectòria en la recerca dialectològica, és professor de la Universitat del País Basc de dialectologia i sociolingüística de l'èuscar i acadèmic corresponent d'Euskaltzaindia, l'Acadèmia de la Llengua Basca. El seu remarcable treball en l'àmbit de la dialectologia ha donat com a resultat una nova classificació dels dialectes bascos, en la que és la revisió més important des de la primera classificació, feta per Lluís Lluçia Bonaparte el 1863.

Una altra aportació seva ha estat concretar els llocs d'origen dels dialectes actuals: Pamplona a Navarra, Vitòria a Àlaba, Maule-Lextarre i Atharratze a Zuberoa, l'eix Sant Sebastià-Hernani-Andoain-Tolosa a Guipúscoa i Durango-Zornotza-Gernika-Bermeo a Biscaia. Igual que el lingüista Koldo Mitxelena, defensa que la fragmentació dialectal es va produir en l'edat mitjana.

En la mateixa col·lecció de l'obra que ressenyem, editada per la Universitat del País Basc, Zuazo ha publicat: *Mailopeko euskara* ('L'èuscar de Mailope'), el 2013. *Uribe Kosta, Txorierrri eta Mungialdeko euskara*. ('L'èuscar d'Uribe Kosta, Txorierrri i la zona de Mungia'), el 2016. *Sarako euskara* ('L'èuscar de Sara'), el 2018, i *Burundako hiztegia*. ('Vocabulari de Burunda'), el 2022.

Encara té diversos estudis dialectològics més, com ara *Deba ibarretik euskararen herrira* ('De la vall de Deba al país de l'èuscar', del 2002); *Euskalkiak: Euskararen dialektok* ('Euskalkiak: Els dialectes de l'èuscar', del 2008); *Sakanako euskara: Burundako hizkera* ('L'èuscar de Sakana: La parla de Burunda', del 2010); *El euskera y sus dialectos*. ('L'èuscar i els seus dialectes', del 2010); *Arabako euskara* ('L'èuscar d'Àlaba', del 2012), i *Mendebaleko euskara* ('L'èuscar occidental', del 2017), que han proporcionat a Zuazo un vast coneixement de la variació dialectal i de l'evolució de la llengua basca.

Més enllà de la dialectologia, ha publicat estudis relacionats amb l'estandardització de la llengua, com ara *Euskararen batasuna* ('L'estandardització de l'èuscar', del 1988); *Euskararen sendabelarrak* ('Plantes medicinals de l'èuscar' del 2000); *Euskara batua: ezina ekinez egina* ('L'èuscar unificat: l'impossible vençut', del 2005); *Deba ibarreko euskara: Dialektologia eta tokiko batua*. ('L'èuscar de la vall del Deba: Dialectologia i estàndard local', del 2006).

Objectius de l'obra i mètode seguit

L'objectiu de l'obra és avançar en la descripció de les varietats del basc del vessant septentrional dels Pirineus. De totes les obres esmentades més amunt ens interessa particularment la descripció de l'èuscar de Sara, amb la descripció gramatical, que inclou una anàlisi de la fonologia, amb les vocals i les consonants, de la morfologia, amb la morfologia nominal, la morfologia verbal, els paradigmes verbals i la morfologia lexical i de la sintaxi. Completen l'obra el vocabulari de Sara i la bibliografia. Vista una anàlisi, la del parlar de Sara, i l'altra, la que ens ocupa en aquesta recensió, no hi ha pas gaires diferències, ni en l'esquema de les obres ni en les varietats de cada zona, fora d'algunes especificitats. Bonaparte va anomenar la varietat ara analitzada subdialecte de Baigorri. Juntament amb la vall de Baigorri i d'Ortzaize va incloure els pobles de Luzaide (Alta Navarra, al País Basc del Sud) i Arnegi (Baixa Navarra, al País Basc del Nord), que en aquesta divisió formaven part del baix navarrès occidental, juntament amb les parles d'Uztaritz i Lekorne, i de la vall d'Aezkoa.

Les valls de Baigorri i Ortzaize, a la Baixa Navarra, tenen una població d'uns 6.000 habitants. Aquest territori està format per onze municipis i està situat al sud del territori septentrional, a tocar de la frontera. A la vall de Baigorri, concretament, hi ha vuit pobles: Aldude, Anhauze, Azkarate, el mateix Baigorri, que n'és la capital, Banka, Irulegi, Lasa i Urepele. I a la vall d'Ortzaize, tres: Arrosa, Bidarra i Ortzaize.

El mètode de treball de Zuazo, com en l'obra anterior, ha consistit a instal·lar-se al territori durant mesos, guanyar-se la confiança de diversos informants locals, enregistrar-ne les entrevistes (en el cas que ens ocupa, una trentena d'enregistraments, d'una hora a hora i mitja de durada), explotar-ne el contingut i elaborar un vocabulari i una gramàtica amb la col·laboració ulterior d'una selecció d'informants. El resultat és una obra personal, que traspuja calidesa, amor per la llengua, proximitat (amb profusió de formes verbals al·locutives ens els exemples recollits) i un agraïment sincer als informants. També al professor i acadèmic Jean Haritschelhar (1923-2013), i president d'Euskaltzaindia, originari de Baigorri.

Estructura de l'obra

L'estructura de l'obra, com dèiem, és la mateixa que segueix la descripció de l'èuscar de Sara, si bé força més detallada a l'índex. El llibre s'obre amb unes «Paraules d'introducció» (pàgines 11-17) en què es tracten els punts següents: «Característiques [de la parla] de les valls de Baigorri i Ortzaize», «La zona de Baigorri-Urepele», «Aldude-Urepele», «La zona d'Irulegi-Lasa», «La vall d'Ortzaize», «Bidarra i «El meu treball», en què es dona compte de la llista de vint-i-nou informants més tretze «professors», amb les seves edats i localitats d'origen, que l'haurien ajudat en la llarga i fatigant elaboració del vocabulari i la gramàtica; més un altre grup a què va recórrer a la recerca de determinades clarícies. Tot seguit hi ha la «Gramàtica» (pàgines 21-114), que inclou un apartat de fonologia, un altre de morfologia i un altre de sintaxi.

En el primer s'hi tracten les vocals, amb els hiats i els diftongs, i les consonants. En el segon s'hi tracta la morfologia nominal, en què inclou «els sistema de casos» (i hi afegiríem «i de posposicions»),¹ amb les taules corresponents i usos especials, l'article, els demostratius i els pronoms; la morfologia verbal, amb els quadres dels diguem-ne paradigmes, que inclouen els verbs sintètics i les taules verbals amb les formes al·locutives de *toka* i *noka* (de tuteig amb homes i de tuteig amb dones). L'apartat de morfologia inclou també un capítol sobre morfologia derivativa, amb els diversos afixos: prefixos (3), sufixos (81) i interfixos (1). Pel que fa a la sintaxi, el tercer apartat, s'hi tracta la coordinació i la subordinació, les oracions disjuntives, les causals, les relatives, les temporals, les concessives, les condicionals, les comparatives, l'afix interrogatiu *-a* (semblant a *que* en *Que vindràs?*), la partícula *ote*, que expressa dubte, i els quantificadors *anitz*, *zonbait*, *sobera* i *gehiago*; l'ordre “verb auxiliar + verb principal” i el prefix verbal *ba-*. Per acabar, trobem el «Vocabulari» (pàgines 115-435), que és la part més extensa de l'obra, amb 4.625 entrades, 934 subentrades, 75 locucions i 35 dites i refranys, i la «Bibliografia» (pàgines 437-438), amb tan sols 29 referències.

Presentació i organització

L'obra presenta detalladament i ordenadament els fenòmens vocàlics rellevants: per posar-ne uns exemples: l'afèresi de *e-* i *i-* inicials (*karri*, per *ekarri* ‘portar’, i *kusi* per *ikusi* ‘veure’), la pèrdua de *-a-*, *-e-* i *-i-* en determinats mots: *korle* per *korrale* ‘corral’, *andre* per *andere* ‘senyora’, *arzen* per *aritzen* ‘fent’, etc. O la inclusió de vocals per desfer grups consonàntics, com ara *perestu* per *prestu* ‘formal’,

1. Reservem «cas» a les marques d'ergatiu, absolutiu i datiu, que tenen un reflex en el verb. Ens referim a la resta del que Zuazo considera *morfemes de cas* com a posposicions.

‘assenyat’. Pel que fa a la interferència de la llengua dominant, s’hi diu que s’ha estès, especialment entre els joves, la pronúncia de les vocals franceses [ü], [ẽ] i [œ]. També s’hi tracten els diversos casos d’assimilació, metàtesi i allargament vocàlic.

Vegem uns paràgrafs de cada apartat. En primer lloc, de la fonologia (pàgines 22-23):

5) Frantsesez kontsonantean edo *-e* mutuan bukatzen diren hitzek *-a* hartzten dute Ipar Euskal Herrian euskarara egoitzean. Ezin konta ahala dira adibideak. Hauexek eskualde honetako batzuk:² *abokata* (fr. *avocat*) ‘abokatu’; *afera* (fr. *affaire*); *amoniaka* (fr. *ammoniaque*) ‘amoniako’; *aperitifa* (fr. *apéritif*) ‘aperitibo’; *biera* (fr. *bière*) ‘garagardo’; *bixkotxa* ‘bizkotxo’; *blonda* (fr. *blond*) ‘ilehori / behi arraza’; *burra* (fr. *beurre*) ‘gurin’; *deserta* (fr. *dessert*) ‘postre’; *desira* (fr. *désir*); *diabeta* (fr. *diabète*) ‘diabetes’; *diferenta* (fr. *différent*) ‘diferent’; *dinamisma* (fr. *dynamisme*) ‘dinamismo’; *ekipa* (fr. *équipe*) ‘ekipo’ [...].

En segon lloc, de la morfologia verbal (pàgina 59):

12) Iraganaldiko gertakari burutuko adierazteko, orainaldiko adizkiak erabiltzen dira maiz.

Luneta pare’at erosi’iat atzo ‘betaurreko pare bat erosi diat atzo’³

Atzo elurra ein du, bainan honaano [potser humaano?] *ezta heldu* ‘atzo elurra egin du, baina honaino ez da heldu’

Nun izan hiz atzo? ‘non izan haiz atzo?’

Amatxi galdu’ut: hooi urte banitiin ‘amatxi galdu dut; hogei urte banituen’ [*Amatxi*, amona]

Rübia hasi da hemen ni gazte nintzalaik ‘errugbia hasi da hemen ni gazte nintzelarik’

Atzo ein duu maha[t]s bilzea ‘atzo egin dugu mahats biltzea’

Atzo laurak irian ein du euri eauntsi azkarra ‘atzo laurak irian egin du euri erauntsi azkarra’ [*Irian*, inguruan. *Azkar*, gogorra].

En tercer lloc, de la morfologia derivativa (pàgina 89):

-di/-ti/-dri/-doi *mahasti*, *sagardi*. Baigorri-Urepele eremuan *gaztenadri* ‘gastainadi’ eta *harizdri* ‘hariziti’. Irulegitik ekialdera *-doi* atzizkia erabiltzen da: *akaziadoi*, *gaztendoi*, *hariztoi*, *sagardo*.⁴

Per acabar, del vocabulari, en què observem que s’hi recullen la pronúncia aproximada (entre paréntesis i en cursiva), la categoria gramatical, els exemples d’ús amb la pronúncia aproximada i en la forma estandaritzada (entre cometes senzilles) i informació (enciclopèdica, semàntica, etc.) per aclarir algun aspecte fosc de l’exemple (entre claudàtors).

dentista (> *dantista*) iz. *Baginiin laun persuzale bat, dantista zen: Ernandorena* ‘bagenuen lagun bertsozale bat, dentista zen: Hernandorena’ [*Teodoro Hernandorena*, 1898-1994, odontologo eta bertsozale gipuzkoarra].

També s’hi recullen remissions entre mots (en negreta), precedides de l’abreviació Ik. ‘Veg(eu)’, i de vegades informació sobre l’origen i l’antiguitat del mot, després del mot equivalent (en rodona).

drole adj. Harrigarria. Hitz berria da, frantsesetik hartuta.⁵ *Gizon hau drolea’uk: batzuitan irringarri, berzetan harrigarri* ‘gizon hau drolea duk: batzuetan irringarri, bertzeetan harrigarri’ [*Iringarri*, barregarria] | *Ikaagarriko azantz drolea entzun diat gain hortai* ‘ikaragarriko azantz drolea entzun diat gain hortai’ ‘ikaragarriko azantz drolea entzun diat gain horretarik’ [*Azantz*, hotsa]. Ik. **bitxi**.

bitxi adj. *Bitxi da urrian elurra eitea!* ‘bitxi da urrian elurra egitea!’. Ik. **drole**.

De vegades també dona formes alternants (en cursiva), precedides de l’abreviació Ald. ‘Var(iant)’

dantzari iz./adj. *Plazan baziren ehunka dantzari*. Ald. *Jantzari*.

2. Les paraules que en francès acaben en *-e* muda o en consonant prenen una *-a* al País Basc del Nord en adaptar-les a l’euscar. Els exemples són incomptables. Heus-ne aquí uns quants d’aquesta comarca [...].

3. Per expressar fets acabats del passat, sovint es fan servir formes verbals del present. *Luneta pare’at erosi’iat atzo* ‘ahir he comprat unes ulleres’ [...].

4. *Mahasti* ‘vinya’, *sagardi* ‘pomereda’. A la zona de Baigorri-Urepele *gaztenadri* ‘castanyeda’ i *harizdri* ‘roureda’. D’Irulegi cap a llevant s’usa el sufix *-doi*: *akaziadoi* ‘bosc d’acàcies’, *gaztendo* ‘castanyeda’ ‘roureda’ *hariztoi* i *sagardo* ‘pomereda’.

5. Sorprenent. És paraula nova, presa del francès.

Valoració final: errors, mancances i aportacions

Pel doble vessant de Zuazo de dialectòleg i estudiós de l'estàndard basc, ens hauria semblat profi-tós i pertinent que hagués valorat la conveniència o no d'usar el gavadal de gallicismes que recull (en part d'aparició recent) en un estàndard restringit per als dialectes del Nord. Dono per fet que els man-lleus anteriors a l'entrada en contacte directe amb el francès (provinents majorment de l'occità) formen ja part de l'idioma. Hem trobat a faltar una explicació filològica dels mots recollits en el vocabulari: per exemple, quins formen part del fons antic de l'idioma o són aportació d'altres dialectes, quins són occi-tanismes, gallicismes, castellanismes o arabismes, i també on són usats aquests mots a banda de les valls de Baigorri i Ortaize.

El recull lexicogràfic presenta algunes incoherències en el tractament de la informació, de tal ma-nera que el que, en un article es dona d'una manera, en un article de característiques similars es presen-ta d'una altra manera (per exemple, la informació sobre la posició que regeixen *atrebitu* 'atrevir', *ausartu* 'gosar', *entseatu* 'intentar' i *menturatu* 'arriscar', contra *utzi* 'deixar', article aquest en què la informació sobre el règim es presenta en forma de subentrada), o bé no es presenta (*deliberatu* 'decidir' i *eman* 'donar'); o articles relacionats s'ordenen de manera diferent (*to i no* 'forma de tuteig amb homes' i 'forma de tuteig amb dones'); també hi ha inconsistències en la grafia estàndard (*igeltso*, quan hauria calgut usar *igeltsu* 'guix'), atribuïbles probablement a l'alternança constant amb l'escriptura de les da-des: fonètica (*anelopa* 'sobre'), estandarditzada (*enbelopa*) o parcialment estandarditzada (*komerzan-ta* 'comerciant' al costat de *komertzio* 'comerç').

D'altra banda, si comparem el recull lexicogràfic de l'estudi sobre el basc de Sara amb el de l'obra de què tractem, observarem que manquen tant en un vocabulari com en l'altre gran quantitat de mots d'una freqüència d'ús significativa (per exemple, manca *deserta* a l'estudi de Baigorri i Ortaize, fet que ens indica que o bé el corpus oral enregistrat és insuficient o bé no ha estat convenientment explotat (*dinamisma* 'dinamisme' apareix a l'apartat gramatical, però inexplicablement no forma part de la no-menclatura del vocabulari). Efectivament, manquen una gran quantitat de paraules de camps diversos (gastronòmic, astronòmic, ornitològic, per dir-ne tres, que iHustrem: no hi apareixen, a part del ja esmentat *deserta* ('postres'), *lauretako* ('berenar'), *ilargi berri*, *ilargi beltz* ('lluna nova'), *ilgora* ('quart creixent') *Erregeen Izar*, *Zazpi Itzaurrak* ('Ossa Major'), *sagarxori* 'mallerenga carbonera' ni *errexioñ-leta* 'rossinyol').

Les locucions nominals que formen part de la nomenclatura secundària s'hi entren tant amb article (*ur depota* en lloc de *ur depot*):

depot iz. [...] ■ **ur depota** Ur depositua. *Idorte hunekin ur depota hustuxea duu* 'idorte honekin ur depota hustuxea du'.

com sense (que és com caldria fer-ho, d'acord amb l'ús general en la lexicografia basca actual).

edan (eta *ean*) du ad. [...] ■ **edateko ur** *Edateko ur unak dira Urepelen* 'edateko ur onak dira Urepelen'.

Les mancances són d'aquest tipus, principalment de formalització de la informació, però també de dimensió del corpus. Pel que fa a les aportacions, ens ha cridat l'atenció la descripció de la interferència del francès, que coincideix, en molts aspectes, amb la interferència que en rep el català septentrional, tant fonèticament com sintàcticament i lèxicament (i també en l'entonació, fenomen aquest que no tracta Zuazo). Històricament, per una qüestió de veïnatge, el baix-navarrès i el rossellonès han compartit també la influència de l'occità i, en menor mesura, del castellà. Vegem-ne uns casos, que contrastem amb el *Diccionari rossellonès* de Pere Verdager: *abrikot/abricot* 'albercoc', *adio/adiu* 'adeu', *adret/adret*, *adreza/adreça*, *afera/afer*, *afixa/afixa* 'cartell', *bulego/bureu* 'oficina', *desabantail/desavantatge*, *ezantza/essència*, *garaja/garatge*, *mera/mere* 'batlle', *glaza/glaç*, *glazoin/glaçó*, *otorruta/autorruta* 'autopista', *poliki / a polit* 'a poc a poc', 'amb compte', *ponpier/pompier* 'bomber', *potta/potó*, *potxó* 'petó', *portreta/portret* 'retrat', *serio/sèrio* 'seriós', *xarmant/xarmant* 'encantador', *zerbieta/servieta* 'tovalló' 'tovallola', *fier/fier(t)* 'orgullós', *fite/vite* 'de pressa', *fidel/fidel*, *blonda/blond* 'ros' *bolanjer/bolanger* 'flequer', *bolanjeria/bolanjeria* 'fleca', *bolanjertsas/bolanjera* 'flequera', *botiga/botiga*, *blu*

blau, braketa/bragueta, bisita/visita, bitesa/vitesse velocitat, kapable/capable 'capaç', erretreta/retreta 'jubilació'.

També ens ha cridat l'atenció, en l'aspecte fonètic, el fenomen que Joan Veny denomina *queada*, és a dir la pronúncia /k/ d'una /x/ castellana.⁶ Aquest fenomen també es dona en el dialecte basc que ens ocupa en noms de persona procedents del castellà, habituals per la proximitat amb la frontera, en què *j- > k-*: *Kazinto* 'Jacinto'; *Kesus* 'Jesús'; *Kose* 'Jose'; *Kuan* 'Juan'; *Kulian* 'Julian' (pàgina 29).

Si fem una aproximació a l'obra mitjançant la lletra D, per exemple, aquesta inclou noranta-nou mots, vint-i-tres dels quals no apareixen al recull lexicogràfic de Sara, no pas pel fet de ser localismes d'aquestes valls, sinó per la dimensió insuficient dels corpus emprats: per exemple: *daldarika* ('tremolant'), *damu* ('patiment'), *damurik* ('malauradament'), *damutu* ('penedir'), *daunatu* ('componedor d'ossos'), *debekudun* ('quec'), *dexifratu* ('desxifrar'), *delikatu* ('declinar') i *deseinatu* ('dibuixar'). El recull de Sara, amb cent tretze mots començats per *d-*, en conté vint-i-sis de no documentats per Zuazo a Baigorri: per exemple, *dainatu* ('danyar'), *dardara* ('tremolor'), *dardaratu* ('tremolar'), *debozione* ('devoció'), *debuar* ('deures escolars'), *defentsa* ('defensa'), *deklaratu* ('declarar'), *deklarazione* ('declaració'), *demonio* ('dimoni'), *denda* ('botiga'), *desberdintasun* (diferència), *deserta* ('postres'), *desertore* ('desertor'), *desertu* ('desert'), *desgustatu* ('disgustar'), *dohainik* ('de franc'), *dohatsu*, *dolare* i *dozenaka* ('a dotzenes').

L'obra proporciona un gavadal de dades valuoses, no cal dir-ho, obtingudes de primera mà, amb una feina pacient de mesos completada durant anys i presentada amb un estudi gramatical molt complet i detallat, amb gran profusió d'exemples, i un vocabulari extens. És, doncs, un segon pas ferm cap a la conclusió de l'estudi sobre el basc del Nord, que es completarà amb la publicació de l'anàlisi del basc de Barkoxe, localitat de Zuberoa, a l'extrem oriental del domini, esperem, sincerament, que ben aviat. No ens queda res més que felicitar l'autor, no solament per la publicació d'aquesta obra, sinó per la seva extensa i meritòria tasca de recerca.

Daniel LUJÁN CAZALILLA
Institut d'Estudis Catalans

6. VENY, JOAN: *Fortuna del fonema /X/ en català: visió històrica de la «queada»*.
<http://aillc.espais.iec.cat/files/2018/09/9_2_aillc_405_436.pdf>.